

Elah-erőd (mai arab nevén Khirbet Qeiyafa), ahol megtalálták az érdekes osztrakont

Kánaánban és Szíriában valamikor a Kr. e. 2. évezred közepén létrejött hangjelölő (alfabetikus) írásrendszer valóságos információs forradalmat indított el az emberiség történetében. Ez az írásrendszer – valamennyi később született betűírás alapja –, amely a jelek számát 30-nál is kevesebbre redukálta, lehetővé tette az írásbeliség tömeges elterjedését, ezáltal a civilizáció rohamos fejlődését. Két fő típusa alakult ki Kánaánban: az ékjelekkel és a vonalas (lineáris) betűkkel írt írás. Ezeknek a következő altípusait találták meg a térségben (F. M. Cross felosztása szerint):

- I. Protokánaáni (lineáris betűírással írt) szövegek
 - a) ópalesztinai, 17–12. század,
 - b) protosínai, 15. század.
- II. Kánaáni ékírásos szövegek
 - a) ugariti, 14–13. század,
 - b) palesztinai, 13–12. század.

Az alfabetikus írások kutatásának fordulópontját *Flinders Petrie* 1905-ben Serabit el-Khademben, a Sínai-félszigeten folytatott ásatai jelentették. Ezek során egy itt feltárt Hathor-templomban, továbbá a közeli türkizbányákban fedeztek fel egy addig ismeretlen írást, amelynek megjelentésében 1916-ban az egyiptológus *Gardiner* érte el az első eredményeket. Az ő munkáját *Albright* folytatta tovább, aki

1948-ban a 27 jel közül 22-t sikerrel azonosított, s azt feltételezte, hogy a feliratokat a bányákban dolgozó kánaáni-ta, vagy nyugati-sémi származású munkások készítették. Ekkor még azt hitték, hogy a protosínainak nevezett ábécét helyben találták fel, sőt azt többen a zsidók egyiptomi kivonulásával is kapcsolatba hozták. Az 1960-as évek óta Izraelben több azonos betűtípussal írt szöveg is előkerült (Sikem, Gezer, Lakis), amelyek közül a legkorábbiakat a 17. századra – vagyis a protosínai feliratoknál két évszázaddal korábbra – datálják. A protokánaáni írásrendszer egy ún. akrofonikus írás, ami azt jelenti, hogy maga az írásjel egy leegyszerűsített hieroglifa, a betű neve pedig az ábrázolt kép kánaáni nevének első betűje. Más szóval: minden betű neve egyben annak a dolognak a neve, amit a betű képe ábrázol.

A Kánaánban és Egyiptomban is használt protokánaáni betűírásból a zsidók – mai ismereteink szerint – Kánaán meghódítása után, valamikor a 12–11. században kezdték kialakítani egyéni írásmódjukat, a héber betűírást. Ennek ma ismert legkorábbi emléke az ún. Gezer-kalendárium, amely írásmódjában a 10. századi föníciai feliratokkal mutat közeli rokonságot. Furcsa, de a sajátos megkülönböztető jegyekkel rendelkező héber írás először egy 9. századi moábita feliraton, az ún. Mesa-sztélén tűnik fel, valamint egy töredékes kővön, amely Mesa apját, Kemosiját említi. Bár ezek nyelve moábita – egy héberrel rokon, de vele

nem azonos kánaáni nyelvjárás –, az írás félreérthetetlenül héber. A zsidók által használt írás további 9. századi emlékei kerültek elő újabban az izraeli Kuntillet Adzsrudban folytatott ásatásokon: részben kőedényekre vésvé, részben tintával tárolóedények falára írva. A különböző íráshordozók (pergamen/papirusz, kő és agyag) jelenléte bizonyítja, hogy a héber írásban (csakúgy mint föníciai és arámi rokonainál) párhuzamosan fejlődött ki a lapidáris és kurzív változat. Később a feliratokhoz használt lapidáris stílus lehangyatlott, mivel Izraelben nem volt szokás királyi feliratokat, vagy Istennek szóló dedikációs feliratokat állítani. Ez is magyarázata lehet annak, hogy nem ismerünk a 9. század – vagyis a szellemi szempontból hanyatló periódusnak számító megosztott királyság – előttről kőbe vésett feliratokat; a 8. századtól viszont jelentősen megnő az írott dokumentumok száma, ami viszont már az írásbeliség általános növekedésével is összefügg.

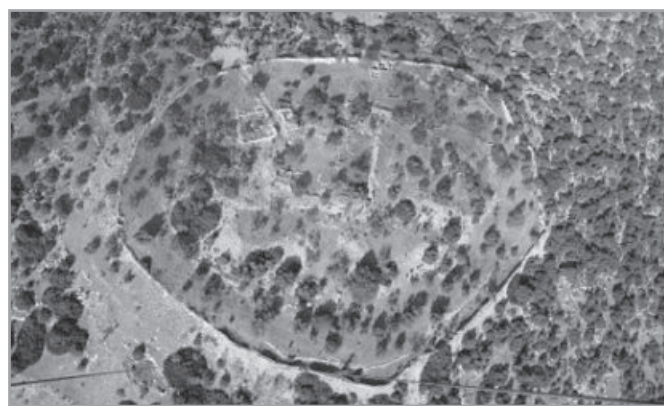
A jeruzsálemi Héber Egyetem régészei most a Kr. e. 10. században virágzó Elah-erődben (mai arab nevén Khirbet Qeiyafa) találtak egy érdekes osztrakont, amely lehet, hogy átírja a héber írás keletkezéséről eddig vallott elméleteket. A kapu padlózatán felfedezett 15x15 cm-es osztrakonon egy fekete vonalakkal egymástól elválasztott ötsoros proto-kánaáni írást találtak, amelyet a Gezer-kalendáriumnál is korábbiak vélnek. Bár az írást teljes egészében még nem olvasták el, annyi bizonyos, hogy a héber „király”, „rabszolga” és „bíró” szavak szerepelnek benne. A szakértők szerint a cseréplevel egy jól képzett, professzionális írnok munkájára vall. A 2,3 hektáros területen fekvő Elah-erőd Júdea és Filisztea határában, Bét Semestől kb. 5 km-re délre feküdt. A várat egy átlagosan 4 méter széles, 700 méter hosszú fallal vették körül. 10,5 méter hosszú kapuja négykamrás kialakítású, szemben a Salamon korára datált hatkamrás kapuzatokkal. Az ásatásvezető régész, Yosef Garfinkel

(Hebrew University) szerint ez az egyetlen hely Izraelben, ahol a történelmi Dávid király nyomai kutathatók: „Khirbet Qeiyafa kronológiája és földrajzi elhelyezkedése egyedülálló találkozáspont a mitológia, történelem, történetírás és régészet között.” Az erőd területének 96%-a egyelőre még feltárássra vár, és a máris ígéretes leletek (például több mint 100 pecsételt amforafül) miatt a tudósok élénk figyelemmel követik az ásatásokat.

2008. szeptember 20.

http://bibliairegészet.blog.hu/2008/09/20/a_legosibb_heber_ir_as_egy_elahi_osztrakonon

2008. szeptember 20-án adtunk hírt *Grüll Tibor: A legősibb héber írás* című bejegyzésünkben egy különleges, de

Khirbet Qeiyafa

akkor még meg nem fejtett osztrakonról:

Gershon Galil, a Haifai Egyetem bibliai tudományok tanszékének professzora most előállt a felirat teljes megfejtésével. A szöveg keletkezését a 10. századra, pontosabban Dávid király uralkodásának korára teszi. A felirat nyelve óhéber, s ez egyben a héber írás legelső emléke, amely megelőzi a „Gezer-kalendárium” néven ismert feliratok emléket. A 15x16,5 cm-es, trapéz alakú cserépdarabra tintával írták az óhéber szöveget, amelynek valódi jelentőségét bibliai vonatkozásai adják. Galil professzor szerint: „A szöveg a rabszolgákkal, özvegyekkel és árvákkal kapcsolatos társadalmi kérdésekkel foglalkozik. Olyan ígéretet használ, amelyet a héberben találhatók meg, például *'ászá* (tette) és *'ábad* (csinálta), ezeket a szavakat csak elvéve találjuk meg a környező népek nyelveiben. A szövegben előforduló egyes szavak, mint például az *'almáná* (özvegy) szintén nem jellemzőek más helyi sémi nyelvekre. A szöveg tartalma is – a héber társadalmat kivéve – idegen a környező kultúráktól: a felirat olyan rétegekkel foglalkozik, amelyekkel a bibliai próféták; míg más kultúrák prófétái isteneik dicsőítésével és természetesen székségeikkel voltak elfoglalva.” Galil hozzátette, hogy amennyiben a tudományos körökben elfogadják megfejtését, az elahi osztrakon nemcsak a legkorábbi héber nyelvemlék lesz, hanem olyan bizonyíték is, amely egyértelműen alátámasztja, hogy a Bibliát (illetve annak bizonyos részeit) már a Kr. e. 10. században ismerték.

A megfejtő azt is hozzátette, hogy a feliratot egy eldugott júdeai kisvárosban találták meg, s ha itt éltek írnokok, mennyivel inkább lehettek ilyenek a központi régióban és

A „Gezer-kalendárium” néven ismert feliratos emlékre, mely egy 15x16,5 cm-es trapéz alakú cserépdarab, tintával írták az óhéber szöveget

Jeruzsálemben: „Most már joggal feltételezhetjük, hogy a Kr. e. 10. században, Dávid király uralkodása alatt, éltek olyan írnokok Izraelben, akik képesek lehettek irodalmi szövegek és más összetett történeti művek írására, olyanokéra, mint a Bírák vagy Sámuel könyve”. Galil azt is hozzáfűzte, hogy a szöveg komplexitása, valamint Elah masszív erődítményrendszere cáfolja azokat az elméleteket, amelyek szerint Izrael Királysága nem létezett ebben a korban.

A szöveg az alsóbb társadalmi rétegek iránti szociális érzékenységről tesz tanúságot, továbbá azt is bizonyítja, hogy idegenek is éltek Izraelben, hiszen a született zsidókat ezek támogatására szólítják fel. Az özvegyek és árvák ügye mellett is hitet tesz, továbbá arra biztatja a királyt – akit ebben az időben fő felelősség terhelt a szociális egyenlőtlenségekért –, hogy erősítse meg Izrael társadalmát. Ez a leírás igen hasonlít

olyan bibliai próféciákra, amelyek például a 2Móz 23,3-ban, a Zsolt 72,3-ban vagy Ézs 1,17-ben olvashatók. A szöveg azonban nem a Bibliából vett szó szerinti idézeteket tartalmaz. A megfejtés hozzávetőleges magyar fordításban így szól:

- [- - - - -]
- 1 ezt ne tedd, hanem tiszteld az [Urat].
 - 2 Ítéld a szolgát és az özvegyet, / ítéld az árvát,
 - 3 [és] az idegent. Védeld a gyermeket, / védeld a [szegényt és]
 - 4 az özvegyet. Állítsd helyre [a szegényt] a király keze által.
 - 5 Véd a szeg[ényt és] a szolgát / [támo]gasd az idegent.

2010. január 9.

http://bibliairegeszet.blog.hu/2010/01/09/a_legosibb_heber_n_yelvemlek

Agyagedény igazolta az ősi király nevét

A jeruzsálemi Olajfák-hegyn átadásokat végző régészek egy hároméves edény agyagból készült fogantyújára bukkantak, amelyen ősi héber írás olvasható. A lelet régebbi az összes írással ellátott tárgynál, amelyet a város területén korábban találtak.

Korábban

A vaskori fogantyúra a Menáhem nevet vésték, amely egy zsidó király neve volt, és mind a mai napig népszerű név a zsidóság körében. A véseten egy majdnem teljesen ép betű, a héber nyelvben a „számára” szócskát jelző karakter is fenn-

maradt. Ez vélhetően arra utal, hogy az edény ajándék volt egy Menáhem nevű férfinak – mondta *Ron Beeri*, az Izraeli Régészeti Hatóság megbízásából végzett ásatások vezetője. Nincsenek arra vonatkozó jelek, hogy a szöveg magára a királyra utalna.

A névre és annak különböző változataira már egy 3500 éves egyiptomi edényen is rábukkantak, és maga a Biblia is említést tesz *Menáhem Ben Gádiról*, Izrael ősi királyáról. Ugyanakkor ez az első alkalom, hogy egy Jeruzsálemben kiásott tárgy hordozza a nevet – jegyezte meg Beeri. Ez rendkívül fontos, mivel azt mutatja, hogy abban a korszakban valóban